

Юрій Олегович Мотліч
аспірант

E-mail: motlichonua@gmail.com

Національний університет «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню особливостей тактики проведення огляду при розслідуванні корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування. Проблема корупції у світі в цілому та в Україні зокрема стоїть досить гостро. Тому перед криміналістичною наукою стоїть важливе завдання із забезпечення слідчої практики корисними та дієвими рекомендаціями зі здійснення розслідування корупційних злочинів в органах місцевого самоврядування.

Ключові слова: злочин, розслідування, корупція, органи місцевого самоврядування, тактика слідчих дій, огляд місця події.

Постановка проблеми. Одним із критичних явищ, що супроводжує протягом усієї історії існування та має значний вплив на формування та розвиток держави, є корупція. Найбільш прогресивні демократичні та економічно розвинені країни, як то Данія, Швеція, Швейцарія чи Німеччина, постійно змушені вести боротьбу із нею. Не є виключенням й Україна, яка з моменту набуття незалежності існує в умовах економічної та політичної нестабільності. В останні кілька років законодавець намагається рухатися шляхом прийняття важливих антикорупційних законів, створення нових дієвих інститутів та механізмів боротьби з нею. Проте, як показують результати міжнародних досліджень, в Україні існує досить значна проблема, пов'язана із корупцією.

Відповідно до Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI)-2020 Україна знаходиться на 117 місці із 180 країн. У 2019 році Україна в цьому рейтингу займала 126 місце серед 180 країн світу. Даний індекс починаючи з 1995 року розраховує некомерційна антикорупційна неурядова організація з вивчення і боротьби з корупцією, що має назву Transparency International (TI) (з англ. – «міжнародна прозорість»). Індекс сприйняття корупції визначається на основі 13 досліджень міжнародних установ та дослідницьких центрів за шкалою від 0 (корупція підміняє собою правові механізми управління державою) до 100 (суспільство практично повністю відкидає можливість застосування корупційних схем). При цьому досліджується не рівень корупції у державі, а рівень її сприйняття у суспільстві [2].

Фактично рівень сприйняття корупції з одного боку відбиває задіяність громадян, правоохоронців, державних службовців чи посадовців у корупційних схемах, а з іншого – їх готовність брати участь у вчиненні корупційних правопорушень. Тому 33 балів зі 100 можливих та низьке місце у рейтингу країн світу (поряд із такими країнами, як Єгипет, Есватіні, Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія) вимагає пошуку дієвих механізмів боротьби із даним проявом злочинності [3].

Сьогодні діяльність органів місцевого самоврядування є досить уразливою для корупції. Перед науковцями постає завдання з пошуку та вироблення дієвих механізмів виявлення, розкриття та розслідування корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування. Результативність процесу розслідування на пряму залежить від обсягу та якості зібраної вихідної інформації на початковому етапі розслідування. Тому окремої уваги заслуговує питання тактики проведення такої слідчої (розшукової) дії як огляд при розслідуванні корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні роки питанням корупції та корупційних злочинів, особливостям їх вчинення і розслідування приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені-криміналісти, зокрема Л. І. Аркуша, Л. В. Багрій-Шахматов, В. П. Бахін, О. В. Баулін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, В. І. Галаган, В. К. Гавло, О. Г. Гельманов, М. В. Даньшин, Г. Г. Зуйков, В. М. Карагодін, Н. В. Кимлик, Н. І. Клименко, А. М. Кустов, В. П. Лавров, В. К. Лисиченко, І. М. Лузгін, М. І. Мельник, М. М. Милованова, Я. Є. Мишков, А. І. Редька, Р. Л. Степанюк, П. В. Цимбал, В. Ю. Шепітько та інші.

Безпосередньо дослідженню деяких проблемних питань, пов'язаних із розслідуванням корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування, присвячено роботи О. Я. Прохоренка (Протидія корупційним проявам у системі державної служби України (організаційно-правовий аспект), 2004 р.), І. С. Башмакова (Особливості початкового етапу розслідування корупційних злочинів, що вчиняються представниками органів місцевої влади, 2006 р.), А. Л. Сергєєва (Криміналістичні основи початкового етапу розслідування посадових злочинів, що вчиняються у сфері діяльності органів місцевого самоврядування, 2016 р.).

Окремим питанням боротьби із корупцією у органах місцевого самоврядування присвячено наукові дослідження С. С. Рогульського (Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні, 2005 р.), Р. М. Тучака (Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією, 2007 р.), С. С. Серьогіна (Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади України, 2010 р.), С. А. Задорожного (Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади, 2016 р.) тощо.

Роботи названих вище вчених виступають теоретичним підґрунтям при здійсненні наукових пошуків у ході дослідження особливостей розслідування корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування. Разом з тим деякі загальні питання тактики проведення такої слідчої дії, як огляд, вимагають звернення, також, до наукових криміналіс-

тичних робіт О. Я. Баєва, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, А. І. Вінберга, В. І. Громова, А. І. Дворкіна, В. П. Колмакова, В. О. Образцова, О. Р. Ратінова, І. М. Якімова та інших.

Мета дослідження. Визначення особливості тактики огляду при розслідуванні корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування.

В ситуаціях, коли початковий етап розслідування корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування, пов'язаний із подіями чи явищами, які залишають по собі матеріальні сліди, кримінальне провадження доцільно почати з проведення такої слідчої (розшукової) дії, як огляд. Тобто мова йдеться про ситуацію, коли до правоохоронних органів із заявою звертається особа, що повідомляє про відомий їй факт корупційного правопорушення, яке готується і учасником якого може стати вона чи інша відома їй особа. Проведення допиту заявника буде важливим для отримання інформації, що матиме орієнтуючий характер для слідства на початковому етапі. Але будь-якого доказового змісту такі свідчення наберуть лише за умови фактичного підтвердження вчинення конкретного корупційного злочину в органах місцевого самоврядування. Саме тому від якості проведення огляду в подальшому буде залежати хід усього слідства.

Огляд – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, сутність якої полягає у безпосередньому сприйнятті, виявленні, вивченні та фіксації слідчим, прокурором станів, властивостей та ознак матеріальних об'єктів, які, можливо, пов'язані з учиненням чи приховуванням кримінального правопорушення [6, с. 252]. Як слушно зазначає Р. С. Белкін, в ході проведення огляду виявляється та досліджується значна частина важливих слідів злочину та злочинця, а також речових доказів, дослідження яких у подальшому дозволяє визначитися із напрямком розслідування, уявити механізм злочину тощо [5, с. 528]. Тому дуже важливим є дотримання певних принципів при підготовці та проведенні огляду, зокрема: плановість, своєчасність, невідкладність, повнота, активність, методичність, послідовність та технічна оснащеність.

Проведення огляду на початковому етапі розслідування корупційних злочинів, що вчиняються в органах місцевого самоврядування, дозволить вирішити наступні завдання:

- фіксація слідів вчинення злочину;
- фіксація слідів злочинця;
- фіксація обстановки вчинення злочину;
- фіксація та вилучення речових доказів (наприклад, грошей, які передавалися службовій особі органу місцевого самоврядування чи посередникові);
- фіксація, ознайомлення зі змістом (безпосередній огляд) та вилучення документів (офіційної документації, договорів, записників, чернеток, записок тощо);
- фіксація механізму злочину;
- використання фактору неочікуваності;

– нейтралізація інтенсивної протидії розслідуванню та попередження майбутніх дій;

– виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину.

Успішність проведення огляду буде залежати від підготовленості слідчого. КПК України передбачає обов'язкове залучення не менше, як двох понять, для участі у проведенні даної слідчої (розшукової) дії [5]. Важливою складовою етапу підготовки поряд із визначенням та забезпеченням необхідного кола учасників буде встановлення способу та шляхів безперешкодного проникнення до місця проведення огляду. Як зазначають вчені, під час проведення огляду місця події необхідно врахувати наявність охорони та забезпечення можливості негайного доступу до необхідних приміщень з метою недопущення можливості знищення доказової інформації [4, с. 121].

Найбільш результативним огляд буде за умови його проведення як складової тактичної операції «Затримання на гарячому». В ході затримання представника органу місцевого самоврядування при отриманні неправомірної вигоди виникає необхідність проведення огляду місця події, огляду предметів та документів.

Зазвичай місцем передачі предмету корупційного злочину виступає кабінет (робоче місце) представника органу місцевого самоврядування. Рідше це буває його авто, житло чи інше володіння або будь-яке громадське місце (кафе, тощо) чи офісне приміщення, де передачу предмету неправомірної вигоди вірогідніше здійснюватиме посередник. Тому особливості тактики проведення огляду багато в чому залежатимуть від місця реалізації злочинного умислу.

Обстановка, у якій вчиняється злочин, з одного боку несе на собі відображення дій та поведінки усіх учасників правопорушення, а з іншого – обумовлює таку поведінку. На власному робочому місці або у власному автомобілі правопорушник відчуває себе більш спокійно та упевнено, завчасно визначає місце, де буде зберігатися предмет корупційного злочину. Тому слідчий повинен ретельно дослідити обстановку місця події, оглянувши усі об'єкти інтер'єру, предмети та документи, що там присутні. У випадку, коли слідству з перших хвилин огляду не вдається виявити предмет неправомірної вигоди (наприклад, конверт з грошима), тобто він відсутній на столі чи у шухлядах і правопорушник не тримає його у руках, то слід перейти до ретельного огляду предметів обстановки.

В першу чергу слід звернути увагу на папки з документами, кодекси чи інші друковані видання, що знаходяться на столі чи полицях у приміщенні. В середині них представник органу місцевого самоврядування міг сховати предмет неправомірної вигоди. Крім того необхідно ретельно оглянути простір поза шафами, сейфами або іншими габаритними меблями, що знаходяться у кабінеті. У ситуації, коли правопорушник чує, що до його кабінету підходить група осіб, він може вчинити спробу приховати предмет неправомірної вигоди у складно доступному місці – тобто кинути його за сейф чи шафу. Таким чином завдання слідства буде ускладнене мало-доступністю простору поза шафою чи сейфом для візуального огляду та виявлення предмету неправомірної вигоди.

Також необхідно зазначити, що тактична операція «Затримання на гарячому» передбачає, що предмет корупційного злочину обробляється спеціальною люмінесцентною речовиною, що дозволяє зафіксувати його переміщення. Відповідно, коли представник органу місцевого самоврядування здійснює дії, спрямовані на заволодіння предметом неправомірної вигоди (розкриває упаковку, перераховує кошти тощо), на його тілі, одязі, предметах інтер'єру (стіл, стільці, папки з документами тощо) залишаються сліди від даної речовини. У зв'язку з цим дуже важливою є участь спеціаліста, що спрямована на забезпечення правильного здійснення змивів на ватні тампони з рук одержувача неправомірної вигоди, вилучення відповідних предметів, одягу, що контактували з позначеним люмінесцентною речовиною предметом [9, с. 190].

Крім того слідчий повинен провести ретельний огляд місця виявлення грошових коштів, їх стан та упаковку, забезпечити фото та/чи відео фіксацію кількості, номіналу та маркування грошових коштів. У протоколі огляду місця події повинні бути відображені серія та номери усіх банкнот, що виступали предметом неправомірної вигоди та були вилучені у представника органу місцевого самоврядування. Також підлягають огляду, опису у протоколі та вилученню інші грошові кошти, виявлені в ході проведення огляду, зброя та інші предмети і документи, що можуть становити інтерес для слідства.

Досить часто поряд з грошовими коштами у слідчого з'являється необхідність оглянути певні документи, що мають стосунок до вчинюваного корупційного злочину або ж інших, раніше вчинених правопорушень, інформацією про які володіє слідство. Слідчий по можливості має уважно та детально ознайомитися із записними книжками різного роду, візитками, службовими записками, фінансовими звітами, які будуть вказувати на вчинення певних дій представником органів місцевого самоврядування на користь особи, що надає неправомірну вигоду, або ж третіх осіб. В силу того, що ретельне ознайомлення з названими документами може вимагати досить значного об'єму часу, слідчий повинен вилучити їх, долучивши до протоколу огляду місця події. При цьому більш правильним буде вилучення оригіналів документів, а не їх копій, так як у випадку виявлення важливої для слідства інформації слідчий може стикнутися із проблемою неможливості отримання оригіналів через їх знищення.

В оригіналі обов'язково мають вилучатися офіційні документи – договори, витяги, звітна документація, акти перевірок тощо. Слідчий оглядає такі документи на предмет вивчення їх реквізитів, назви, призначення та змісту. Особливу увагу необхідно приділити строкам виконання чи розгляду таких документів з метою виявлення фактів умисного затягування чи скорочення строків [8, с. 138]. Б. А. Бурбело зазначає, що у певних випадках розумним буде залучення для участі у огляді спеціаліста з бухгалтерського обліку, який зможе вказати слідчому на те, які документи можуть містити важливу інформацію для слідства [1, с. 237]. Окрім того в ході їх огляду на місці події слідчий за допомогою спеціаліста повинен звернути увагу на сліди підробки у даних документах. Виявлені у ході здійснення

візуального огляду сліди повної чи часткової підробки повинні бути ретельно описані у протоколі огляду.

Також слідчий за допомогою експерта-криміналіста повинен забезпечити огляд предмету неправомірної вигоди з метою виявлення відбитків пальців на ньому, належної фотофіксації та здійснити опис факту виявлення відбитків пальців у протоколі із вказівкою на конкретні банкноти та місце розташування відбитків на них.

Під час проведення огляду місця події слідчий повинен звернути увагу на місця можливого знищення документів – сміттєві корзини, попільнички, шредери тощо. Там можуть бути виявлені залишки важливих для слідства документів та записів, що в деяких випадках можуть бути відновлені експертами.

Висновки. Можна зробити висновок, що у ситуаціях надходження інформації про готування до вчинення корупційного злочину в органах місцевого самоврядування від своєчасності, плановості та повноти проведеного огляду місця події буде багато в чому залежати успіх усього подальшого слідства.

Під час проведення даної слідчої (розшукової) дії можуть бути виявлені докази, що підтверджують винуватість представника органу місцевого самоврядування у вчинення конкретного корупційного правопорушення, про яке надійшла інформація слідству. Також може бути встановлено дані, що вказують на вчинення інших корупційних злочинів даним представником органу місцевого самоврядування, осіб, причетних до них, та самі корупційні схеми й умови, що сприяють їх реалізації.

Перелік посилань

1. Бурбело Б. А. Основи методики розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 2. С. 233-239.
2. Індекс сприйняття корупції (CPI): динаміка останніх 5 років. *Національне антикорупційне бюро України*. URL: <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/sociologiya/indeks-spriynyattya-korupciyi-sri-dinamika-ostannih-5-rokiv>.
3. Індекс сприйняття корупції-2020. URL: *Transparency International Ukraine*. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>
4. Кимлик Н. В., Кимлик Р. В., Жерж Н. А. Розслідування корупційних правопорушень у кримінальному процесі України: моногр. Ірпінь, 2014. 226 с.
5. Криминалістика: ученик / под ред. Р. С. Белкина. Москва, 1999. 990 с.

References

1. Burbelo, B. A. (2015). Fundamentals of methods for investigating corruption-related crimes. *Bulletin of E. O. Didorenko Luhansk State University of Internal Affairs*. Issue. 2. P. 233-239. (in Ukrainian).
2. Corruption Perceptions Index (CPI): dynamics of the last 5 years. *National Anti-Corruption Bureau of Ukraine*. Retrieved from: <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/sociologiya/indeks-spriynyattya-korupciyi-sri-dinamika-ostannih-5-rokiv>. (in Ukrainian).
3. Corruption Perceptions Index-2020. URL: *Transparency International Ukraine*. Retrieved from: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (in Ukrainian).
4. Kymlyk, N. V., Kymlyk, R. V., Zherzh, N. A. (2014). Investigation of corruption offenses in the criminal process of Ukraine: a monograph. Irpin, 226 p. (in Ukrainian).
5. Belkin, R. S. (Ed.) (1999). *Criminalistics*. Moscow. 990 p. (in Russian).

6. *Криміналістика*: підруч. / за ред. В. В. Тищенко. Одеса, 2017. 556 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI: станом на 01.01.2021. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Олійник С. В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2016. 220 с.
9. Сергеев А. Л. Криминалистические основы первоначального этапа расследования должностных преступлений, совершаемых в сфере деятельности органов местного самоуправления: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12. Уфа, 2017. 234 с.
6. Tischenko, V. V. (2017). *Criminalistics: a textbook*. Odesa, 556 p. (in Ukrainian).
7. The Criminal Procedure Code of Ukraine Criminal Procedure Code of Ukraine (2012): Law of Ukraine as of April 13, 2012 No. 4651-VI: as of January 1, 2021. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (in Ukrainian).
8. Oliinik, S. V. (2016) The initial stage and the main directions of investigation of acceptance of the offer, the promise or reception of illegal benefit by the official: Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Kyiv. 220 p. (in Ukrainian).
9. Sergeev, A. L. (2017) Forensic bases of the initial stage of investigation of malfeasance committed in the sphere of activities of local self-government bodies: Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.12. Ufa. 234 p. (in Russian).

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТАКТИКИ ОСМОТРА ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ В ОРГАНАХ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Ю. О. Мотлич

Статья посвящена исследованию особенностей тактики проведения осмотра при расследовании коррупционных преступлений, совершаемых в органах местного самоуправления. Проблема коррупции в мире в целом и в Украине в частности стоит достаточно остро. Поэтому перед криминалистической наукой стоит важная задача по обеспечению следственной практики полезными и действенными рекомендациями по осуществлению расследования коррупционных преступлений в органах местного самоуправления.

В статье рассмотрены основные задачи осмотра, особенности подготовки и проведения данного следственного действия. Определено, что при проведении данного следственного действия следователь проводит общий осмотр места происшествия, а также осмотр предметов и документов. Важную роль при расследовании данной категории преступлений играет осмотр и изъятие документов, к которым следует отнести официальные документы (договоры, выписки, отчетную документацию, акты проверок), разнообразные записные книжки, дневники, блокноты, служебные и личные записки, черновики и тому подобное. Достаточно часто для осмотра документов при расследовании коррупционных преступлений, совершаемых в органах местного самоуправления, привлекается специалист в области бухгалтерского учета.

Ключевые слова: преступление, расследование, коррупция, органы местного самоуправления, тактика следственных действий, осмотр места происшествия.

SOME FEATURES OF INSPECTION TACTICS IN THE INVESTIGATION OF CORRUPTION CRIMES COMMITTED IN LOCAL GOVERNMENT BODIES

Yu. Motlich

The article is devoted to the study of the tactics of inspection in the investigation of corruption crimes committed in local government bodies. The problem of corruption in the world is quite relevant for Ukraine. Therefore, forensic science faces an important task of providing investigative practice with useful and effective recommendations for the implementation of the investigation of corruption crimes in local government bodies.

The article considers the main tasks of the inspection, the peculiarities of preparation and conduct of this investigative action. It was determined that during the investigation, the investigator should conduct a general inspection of the scene, as well as an inspection of objects and documents. An important role in the investigation of this category of crimes is played by inspection and seizure of documents, which should include official documents (contracts, extracts, reporting documents, inspection reports), various notebooks, diaries, notebooks, business and personal notes, drafts and more. Quite often, a specialist in the field of accounting is involved in reviewing documents in the investigation of corruption crimes committed in local government bodies.

Key words: crime, investigation, corruption, local government bodies, tactics of investigative actions, inspection of the scene.